

CSÉPE IMRE:

MÁJUSI MEZŐKÖN

Újra meg újra olvasom Csépe Imre verseit. Az ember nem szívesen bocsájtja meg illúzióinak elvesztését és újra és újra visszatér ahhoz, akiben bízott és aki annyi szépséget mondott el neki a körülötte élő, mozgó világról; hátha ő tévedett és hátha csak a pillanat volt az oka, hogy kiábrándultan tette le ezt a zöldfödélű verseskönyvet. Újra meg újra átbarangolom ezt a májusi mezőt, újra és újra izzelem a régen ismert versmámorokat és vizsgálom magamban a hatásukat. És ahelyett, hogy lelkesedném vagy a költőt szidnám, megfogadva, hogy sohasem veszem meg többé a könyvét, a természetem átkozom: mért kell közügygé tennem ezt a csalódást, mért kell megírnom és mért kell mások szemében, akiknek talán éppen ez a kötet adta meg az illúzió gyönyörét, és tudatában is pusztítást végezni. Így bibelődöm Csépe Imre verseivel és közben, úgy érzem a kritika feladatához értem el, anélkül, hogy akartam volna. A kritikus a közösség lelkiismerete, és éppen ennek a lelkiismeretnek a nevében kell elmondania véleményét, legyen az kedvező az írára nézve, vagy pedig dobja félre és haragszom ráddal igyekezzék a bírálat olvasása után támadt rossz közérzetét megnyugtani. Régen tudott dolog, hogy egy író sem szereti bírálóját, talán még azt sem, aki jót, pozitív véleményt mondott művéről. Mennyire nem szeretheti az, aki valamilyen ész-tétika és harmónia, igazság és hazugság, tökéletesség és

torzó nevében mond véleményt és nem hajlandó figyelembe venni az írónak saját magáról alkotott véleményét is. Így jár majd valahogyan e sorok írója is Csépe Imre legújabbán megjelent kötetéről szóló bírálatával. Talán megharagszik Csépe Imre, talán sokan az olvasók közül is fejszóválva teszik le ezt az írást, mégsem kellett volna ennyire megbírálni ezeket a verseket, Csépe Imre szebbet és jobbat is megérdemelne. A szeretet nagyobb nyíltságra kötelez, mint a gyűlölet és én éppen azért, mert szeretem és szívesen olvasom a Csépe-verseket, nem hazudhatok. Vagy létezik-e nagyobb aljasság az irodalom világában, mint mást írni és lelünk mélyén mást gondolni csupán azért, hogy jóhírnevünk az író előtt megmaradjon? A nyíltan megmondott igazság nem fáj annyira, mint az, amelyik az író háta mögött hangzik el. Én el szeretném kerülni ennek az utóbbinak még a látszatát is.

Csépe Imre a nagy akarások költője. Nem ijed meg témáitól és nem fél megmutatkozni a világ előtt meztelenül, érzéseit és gondolatait hordozva tenyerén. Minden dala a Roland-é a francia ősmondákban, mindegyik énekében az utolsó homlokrepesztő erő érzésével beszél és néha nagy és gyönyörű versek születnek meg ebből az akarásból. Közben termékeny, mint talán egyetlen lírikusunk sem itt Vajdaságban. Talán még kétszerennyi verset tudott volna megjelentetni, mint amennyit itt kiadott, talán nem is a legjellemzőbbek jelentek meg. Nem tudom. Azonban ez az erőmegfeszítés, az állandóan feszülőben lévő íjj, nem mindig eredményezi a legnagyobb-

bat. Hegyek vajúdnak, és legyünk őszinték, néha egerek szüettek. Pedig Csépe Imre tehetsége nem mindennapi, bármennyire is banálisan hangzik ez az ehasznát jelző, gondolat és érzésvilága pedig annyira elütő minden költőnkétől, hogy egy eredeti költői világ kiépítését, egy eredeti költői nyelvi megteremtését annyira a magáénak érezhette Csépe Imre, mint senki talán. Nincs benne az arszükumnak a föltétlen tisztelete, hiányzik belőle a tudósi vonás, költészete és egyénisége is szabad nemcsak a sablonoktól, hanem az irodalmi utánéresektől is, lényében hordozza a való világnak a szeretetét és imádatát, közben éppen a valóság szeretete ragadtatja a valóság átélésének költészetébe, ahol a legkisebb bokr is önállóan lélekliz, meleg szemében a szellőfoszlányok is éppen azt a biztató villanást kapják, mint a parasztnok, akik állandóan táplálják ezt a földet; aki kalevalai kedvességgel ülteti tenyerére a Napot és Holdat és szinte már hugainak érzi a virágokat és a nagy ragyogást, amely éppen annyira megkapó mezőink reggeli csendjében. Ó az a költő, aki nemcsak tudja, hogy mit lát Vajdaság rónáin, hanem át is érzi azt, át is éli, akinek élmény minden, a béresek hajnalától az est idilli csendjéig és mind az, ami ebbe a keretbe befér emberből, tájból, madárból és fából. Úgy üdvözöltük a fölzsabadulás után, mint a nagy költőt, aki nekünk új embereknek és fiataloknak szepet és jót mond erről a tájról, amely szült bennünket és amelybe, hol bánatosan, hol örömmünk teljében szórjuk erőnk és akarásunk javát. Csak a szépségeire figyeltünk ittas szemmel, hallgattuk ezt a szétolvadó dalt, bátran buzgó betűt, az ínnyekre csorgó gyönyörűséget. Hallgattuk és mondogattuk magunkban. A szabad föld himnuszait éreztük verseiben és nagyon-nagyon szeretttük Csépe Imrét. Vártuk tőle ezeket az új csodákat, az újabb énekeket,

mert hittünk a második ének igazságában is, hittünk Csépe Imrében és hittük, hogy megteremti majd az igazi csépeimrei költészetet, a nagyot és az igazit. Csépe Imre verseit olvasva, ezek után megértjük majd a csalódást is, ami a Májusi mezőkön című kötetének olvasása közben ért bennünket.

Csépe Imre verseiben, főleg az elsőben, megtalált valamit, az élményeknek olyan körét fedezte fel, amely nálunk még érintetlen volt: a természetét. Valamennyi eddigi kritikusa úgy könyvelte el Csépét, mint a természet ihletett énekesét, amolyan bácskai pacsirtáját annak a vajdasági költészetnek. Talán nem is egészen jogtalanul és alaptalanul történt ez így. Csépe Imre annyira erre az élményre összpontosította minden figyelmét, annyira csak ebből az érzésből fakadó kedv szült benne jó verseket, hogy maga is, az olvasók is, ezt szerették meg és ezt is várták a költőtől. Mert Csépe Imre élményeiben a bácskai táj annyi szépséggé olvad, hogy lírába olvasztani szinte lehetetlenség és a tökéletes visszaadást szinte bűnnek éreznék. Mennyit emlegettük, hogy Csépe Imre nem tudott teljesen kész, befejezett verseket adni, mennyire csak költői sorai és szakaszai vannak. Akár csak a régi görök költők, ő is, töredékekben él és az a pár töredék elegendő, hogy költőnek tartsák kritikusok és olvasók egyaránt. Valóban, verseinek pár részlete maradandó kincse marad a vajdasági költészetnek, a költő arcképe pedig úgy él majd tudatunkban, mint a torzók szülője. Teljes verseiben nem tud szinte semmi maradandót adni, megmarad a közönségesség és az átlagosság fokán, de ezek a töredékek ragyognak, fénylenek és valami örök igazságot rejtenek a vajdasági róna szépségeiről. Tudatában együtt morzsolódik gyémánt és kavics és tékozló nagy gyerekként boldognak-boldogtalannak szórja kincseit, nem tartva mértéket igaz és

hamis, költői és hétköznapi kifejezésmód között. Azonban Csépe Imre nemcsak tékozló gyermek, aki boldogan ragyogtatja kincseit, hanem szertelen is. Szinte tündéri az a naívság, ahogyan egyéolvaszt és bekebelez minden vélt és igaz élményt. A szertelenség akaratos és a szertelenség könnyelmű. Amilyen hetykeséggel mondja egyik régi versében, hogy: itt vagyok megjöttem, üldözötten, rongyosan, de repedt tenyeremből csörgő barátságot hoztam (Kiáltás a kubikos gödörből), éppen olyan szenvedéllyel játszik az ujjonon felfedezett erotika Salomejával és dobálódik a Nirvanától a Mondschein szónáta elvontságával. Eppen olyan természetesnek érzi a szonett megkötöttségét és Prokretus ágyát, mint leíró verseinek kényelmes medrét. Boldogan lubickol a sekkélyekben és merül le a gyönyört rejtegető mélységekbe. Neki minden természetesnek tűnik: a frakk éppen úgy, mint béresek zsíros, avasszagú inge. Szinte egyszerűre képes leírni azt hogy: a cseleedsorsban a gémeskút is mélyebbre görnyed (Találkoztam a faluval) és hogy: Benned tanyáz Salomé szelleme, Ki csókkal fertőzte Judeát. Hagyj, eressz el varázsod köréből, Félek szerelmed vérszívó törétől (IV. Szonett Hozzád). Azonban ez a változatosság nem sokoldalúság is. Inkább Csépe Imre költői természetének a fokmérője minden ilyen kalandja ismeretlen és titokzatos élményhatásaikkal. Sinka István éppen úgy megvette ebben a kisiklásban a maga részét, mint Poe Hollója. Érezzük e kisiklást anyja szép arcképe után:

*Vadvirágos kedvű hetyke lány volt,
Ki végigdráncsította a nyári mezőket,
Vasárnap a nagykosmába táncolt
Ujjain számtálta a délceg szeretőket.*

*Százszorszép Etuska lelkennek hívták,
Ha virágos korszóval a kútra indult,
Legények egy mosolyárt harcut vívták,
Míg apám utána nem fordult.*

(A n y d m)

a III. Szonett nőalakjában?

*A szívek vámpírja vagy, Édes,
Kisértet-járó, holdatlan éjszakán.
Fenylik a szemed, ajkad veres
S berepülsz szobám nyitott ajtaján*

Nemcsak a talaj csúszott ki a lába alól, nemcsak az hagyta el, ami eddigi életének a szerves és összetevő része volt, hanem kibillent költészetének egyensúlya is. A költészet rendszer is. Az oda nem való éppen úgy kibillenti helyzetéből, mintahogy a mennyiségtanban is egy előjel felcserélése a végső eredmény megtalálását akadályozza meg Szertelenségében költészetét rombolta szét, olyan mint egy vulkán: a belső erő az eurpciókor magát a vulkánt is szétveti. Azonban ez az erő egyéniségében volt meg és nem költészetében. Nem a Berzsenyi ereje volt, akinek minden szava mázsás súly is, hanem az óriásé, aki tollakkal játszik. Gyöngéd természet az övé és kínlódni, szenvedni akar, szöges övet csatol derekára és várja a csinált fájdalom és mesterséges keserv megjelentét. Innen ez az öngyötrő hang ez a pózolás a kötet utolsó verseiben. A tér pedig, amelyben szavalja ezeket a verseket légüres tér. A közönség, amely szívesen hallgatná ezeket a Salome-ihlette verseket társadalmunkból kivészett már. Kirúgta maga alól igazi talaját és nincs, egyszerűen nem létezik az a másik, ahová le szeretné tenni a lábát. A magyar polgárság igazi lírája nem ilyen; Babits és Tóth Árpád már elzengték annak az énekeit, ez a hang átléptélt és átvett, ez az érzés hamis és álérzés. Nem hiszem, hogy a jövő olyan társadalmat rejteget méhében, amely ezt a költészetet a magáénak vallaná.

A természetből Salomeig és Auróráig ível költészete. Ez legalább is fejlődésének az iránya. A konkrétumtól az elvont felé. Ki akar menekülni a sárból és az éthert keresi, és éppen ez a keresés tartja vissza, hogy igazi lényét kibontakoztassa. Ugyanakkor pedig még iga-

zi, természetéhez álló verseiben is érezzük a modort. Egyszer le lehet írni ezt a pár sort:

*A szeltd, kék égt mezőkön
Bíborpalástját leterítette a nap,
Fáradtan ledült rá pihenni,
Kívánva a tájnak édes álmokat.*

(Hozzád vágyom)

de ugyanígy, ugyanilyen módszerrel nem egy, hanem tíz verset megírni már modorosság, éppen olyan, mint az egyszer jólsikerült viccet megismételni újra és újra. Ami az első hallásra eredetinek tűnik és nagyszerűnek, tizedszer elmondva már hétköznapivá válik és elveszíti minden varázsát. És Csépe Imre, éppen a legjobb verseiben alkalmazta ugyanazt a fogást állandóan. Csak kétszólamú a kánonja. Vagy

a tájat énekl meg és kapjuk a már megszokott és nagyon jellemzőnek érzett Csépe stílust, vagy elvontságokat dalol és az absztrakt modorosság minden hétköznapiságával ajándékoz meg bennünket. Az átlagversek tömegében pedig egyedül és árván, szinte idegenül áll Csépe Imre igazi énje, az, amelyik az Alföldi siralmak igaz sorait élte át (sajnos legjobb verse például nincsen a kötetben). Csépe a falu és az absztraktum között lebegett és az utóbbit választotta. Aggódva és féltően kísérjük további fejlődésében és bízunk benne, hogy megtalálja majd igazi talaját, amely semmi esetre sem a Holdfény szonáta, hanem a vajdasági magyarság élete lesz.

Bori Imre